

Олена Анатоліївна Лук'янихіна,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін

Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

РЕЙДЕРСТВО: ПРИЧИНИ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ РИНКОВОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Однією із характеристик ринкових відносин є наявність конкуренції між суб'єктами господарювання, що реалізують товари і послуги, тобто суперництво за кращі ресурси, ринки збуту, тощо. При цьому зазвичай використовуються не тільки методи чесної, а й недобросовісної конкуренції. Однією із функцій держави є створення механізму для забезпечення умов доброчесної конкуренції і її захист в країні. На жаль, обсяг виконуваної державою функції у цій площині, є недостатнім, а останнім часом і недовірливим, що призводить до збільшення кількості проявів захоплення власності сторонніми особами, монополізації ринків, наслідком чого є загрози економічній безпеці та зниження інвестиційної привабливості України і її репутації в очах зарубіжних партнерів. Трансформація механізмів реалізації незаконного (протиправного) захоплення власності (рейдерства) вимагає продовження досліджень цього явища і пошуку механізмів системного запобігання цьому процесу у подальшій бізнес-практиці.

Дослідження теоретичних і практичних аспектів рейдерства знайшли своє відображення у роботах українських дослідників: З.С.Варналія, С.В.Васильчак, З.Б. Живко, Ю.М. Жорнокуя, М.О. Колесник, М.І. Копитко, І.І. Мазур, О.А.Мельниченко, О.Б. Таращанської, В.Г. Шинкаренка та ін. Спектр цих досліджень доволі широкий і охоплює дослідження фахівців з державного управління, з цивільного і кримінального права, економістів, соціологів, політологів, що говорить про міждисциплінарний характер явища.

Починаючи з 2000-х років і до теперішнього часу, термін «рейдерство» широко використовується як у публіцистиці, так і у науковій термінології, але у законодавчому досі не визначений. По суті рейдерство означає дії, спрямовані особою на набуття певною особою прав на майно або контроль над суб'єктом господарювання без згоди власника чи уповноваженої особи, що відбувається внаслідок спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію, який має правове обґрунтування та мотивацію [1]. Таращанська О.Б. [2] визначає "рейдерство" як дії, котрі направлені на заволодіння будь-якими чужими активами проти волі власника з мінімальними витратами шляхом вживання протиправних адміністративних, корупційних та кримінально-карних дій, з подальшою легалізацією прав на придбані в такий спосіб активи і перепродажем їх за ринковою ціною замовникові захвату або доброчесному набувачу.

У період переходу від командної економіки до ринкових відносин сформувалися передумови для перерозподілу власності, формування початкового капіталу. Перша хвиля роздержавлення і ваучерної приватизації відкрила можливості незаконного захоплення і набуття прав власності третіми особами. Прогалини у законодавстві або взагалі відсутність такого у частині захисту прав власності, необізнаність у цих питаннях населення сприяли реалізації різноманітних схем щодо переходу активів до третіх осіб і їх незаконного збагачення.

Розвиток ринкових відносин поступово сприяв появі нових, більш досконалих схем захоплень і недружніх поглинань, котрі були добре організовані і продумані командами фахівців з корпоративного права, безпеки та інших. Реалізація таких проектів стала можливою за умови участі представників державних органів влади – судів, представників органів законодавчої і виконавчої влади, правоохоронних органів та інших. На цьому етапі економічний інтерес рейдерів у збагаченні через захоплення активів знайшов підґрунтя у корупційних діях представників влади, які і створили можливість реалізації таких діянь через особистий економічний інтерес, чи з інших причин (шантаж, залякування). Тобто рейдерство у багатьох випадках було би не можливим, якби у країні не було би поширене таке явище як корупція. Більш того, на наш погляд, саме це негативне соціально-економічне явище створює необхідні передумови для реалізації протиправного захоплення чужої власності.

Останнім часом кількість злочинів, що мають ознаки рейдерства, за даними Генеральної прокуратури України, збільшилась [3] з 234 у 2014 році до 424 у 2017 році. Крім того, останні два роки були ознаменовані поширенням аграрного рейдерства.

Основними причинами виникнення і зростання рейдерства в Україні вважають [2-6]: прогалини у законодавстві; корупцію в органах державної влади; нестабільну політичну ситуацію (зрощення бізнесу і влади, активний перерозподіл власності між фінансово-промисловими групами); економічний стан в країні (недорозвиненість ринкових відносин, низький рівень управління підприємствами та їх економічної безпеки); протиправні дії з використанням державних реєстрів та ін.

На наш погляд, рейдерство, як і корупція, є системним явищем, яке негативно відбивається як у економічному, так і соціальному житті країни, формуючи:

- загрози економічній безпеці України;
- підлив конкурентного середовища, монополізація ринків;
- зниження інвестиційної привабливості економіки країни для інвесторів;
- збільшення показників безробіття, соціальної напруги, міграція працездатного населення за кордон;
- зниження довіри до влади, правоохоронних органів;
- підґрунтя для розвитку корупції;
- поширення негативних практик ведення бізнесу у суспільстві.

Механізм протидії рейдерству повинен охоплювати комплекс стратегічних і сучасних оперативних заходів, що спрямовані з одного боку на нейтралізацію причин, які формують досліджуване явище, а з іншого – зменшення негативних наслідків і втрат, можливість захисту законних інтересів і повернення власності потерпілій особі у якомога коротший термін на законних підставах.

Зважаючи на еволюціонування методик та технологій рейдерства від силових методів до інтелектуальних відповідно, фахівці рекомендують більш конкретні кроки щодо зменшення проявів рейдерства в Україні [4, 5]: унеможливити процедуру внесення недостовірних даних до Єдиного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців шляхом заборони подання ксерокопій документів у випадку зміни директора чи складу учасників товариства; використовувати електронний цифровий підпис як метод захисту від підробок документів; забезпечити законодавчо неможливість перешкоджання судом подачі судового позову потерпілою стороною про внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб для відновлення справедливості; посилення контролю і відповідальності державних реєстраторів за неправомірні дії.

На наш погляд, крім конкретних рекомендацій, спрямованих на удосконалення процедур системи організаційно-правового забезпечення протидії рейдерству необхідна реалізація низки заходів стратегічного характеру (державної політики), що буде охоплювати різні рівні і сфери суспільного життя і створить підвалини недопущення виникнення протиправних дій проти власності у майбутньому: формування у бізнес-колах атмосфери доброчесної конкуренції і неприйняття негативних практик рейдерства; удосконалення корпоративного і процесуального законодавства, внесення змін до тих його положень, які мають двозначне трактування; боротьба з корупцією; виховання відповідальної економічної поведінки у суб'єктів економічних відносин; виховання у суб'єктів правовідносин правової культури.

Список бібліографічних посилань

1. Суботник Р.В. Рейдерство в сучасній Україні / Суботник Р.В. // Актуальні питання господарського та цивільного права. Науково-практичний журнал. – 2008. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.journal.yurpayintel.com.ua/2008/6/article09/>
2. Таращанська О. Б. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 2. – С.123-125.
3. Рейдерство в Україні: Генпрокуратура оприлюднила статистику з 2014 року (ІНФОГРАФІКА): назва з екрану. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://racurs.ua/ua/n107370-reyderstvo-v-ukrayini-genprokuratura-opryludnyla-statystyku-z-2014-roku-infografika.html>
4. Шляхи подолання рейдерства: назва з екрану. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/borotba-z-reyderstvom-dorozhnya-karta_.html
5. Мельниченко О. А., Пушкарьова, В.І. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки // Актуальні проблеми державного управління. 2015. – – 1 (47). –С.102-108.
6. Копитко М.І. Рейдерство як проблема для функціонування бізнесу в Україні // Вісник Одеського національного університету. – 2013ю – №18 (4/2). – С. 78-81.